

INTROIBO AD ALTARE DEI

HANDLEIDING VOOR MISDIENAARS

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	4
2. Het dienen van de mis in het algemeen.....	5
Inleiding.....	5
Houding van de misdienaar.....	5
3. De private H. Mis.....	7
Taakverdeling.....	7
De Heilige Mis.....	7
4. De gezongen H. Mis.....	21
Taakverdeling.....	21
De Heilige Mis.....	22
5. De Plechtige H. Mis met drie heren.....	26
Taakverdeling.....	26
Uitzonderingen.....	27
6. De Requiemmis.....	30
Taakverdeling.....	30
Uitzonderingen.....	30
7. Enkele Andere Plechtigheden.....	31
Laudes vespertinae (Het Lof).....	31
De Kruisweg.....	32
De Processie.....	32
De Pontificale H. Mis.....	33
Overige plechtigheden.....	34
Bronnen.....	35
Boeken.....	35
Artikelen.....	35

1. Inleiding

Voor u ligt een voorlopige versie van het boekje “Introïbo ad Altare Deï, handleiding voor misdienaars”. Deze handleiding dient om de (aspirant) misdienaar wegwijs te maken in de ceremoniën van de H. Mis volgens de Buitengewone Romeinse of Tridentijnse ritus. Voor misdienaars die deze ceremoniën reeds onder de knie hebben, kan deze handleiding wellicht tot repertorium dienen.

In het tweede hoofdstuk zal eerst algemeen worden ingegaan op het dienen van de mis: de Liturgische houdingen en taken van de misdienaar. Waarna in hoofdstuk 3 de private H. Mis wordt behandeld. In de hierop volgende hoofdstukken (4 en 5) worden respectievelijk de gezongen H. Mis en de plechtige H. Mis met drie heren behandeld. Hierbij worden alleen de verschillen t.o.v. de Private H. Mis (H3) behandeld. Vervolgens wordt in hoofdstuk 6 de Requiemmis behandeld waarbij weer alleen de verschillen t.o.v. van de Private H. Mis worden genoemd. Tenslotte wordt in het daarop volgende hoofdstuk nog enkele andere plechtigheden doorgenomen (Het Lof, De Kruisweg, De Processie, De Pontificale H. Mis).

2. Het dienen van de mis in het algemeen

Inleiding

De misdienaar neemt de taak van de acoliet waar. De misdienaar heeft tot taak:

- De priester te assisteren door bijvoorbeeld het aangeven van water en wijn.
- De gelovigen te vertegenwoordigen door het beantwoorden van bepaalde gebeden, bijvoorbeeld de voetgebeden.

Houding van de misdienaar

Inleiding

Het is natuurlijk vanzelfsprekend dat de misdienaar zich eerbiedig gedraagt. Hij doet dit onder andere door een eerbiedige houding. De misdienaar dient zich rustig en kalm te gedragen, en zeker niets af te raffelen of even vlug te doen. Ook wanneer hij een fout maakt, moet hij kalm en eerbiedig blijven, en indien mogelijk en nodig de fout herstellen. Het is beter een eerbiedige fout te maken dan het oneerbiedig goed te doen.

Hieronder staan de verschillende houdingen van de misdienaar nader beschreven.

Knielen, staan en zitten

Het grootste gedeelte van de H.Mis knielt de misdienaar eerbiedig op twee knieën. Wanneer de misdienaar alleen dient knielt hij aan de andere kant dan de kant waar het missaal zich bevindt. (Dus is het missaal aan de epistelzijde dan knielt de misdienaar aan de evangeliezijde en omgekeerd). Op enkele momenten gedurende de H.Mis dient de misdienaar te gaan staan, dit is bij het Evangelie, het laatste Evangelie en het Credo.

Naast knielen en staan zijn er enkele momenten waarop de misdienaars kunnen gaan zitten op stoelen die aan de zijkant staan. Dit is tijdens de lezing van het epistel in de volkstaal en preek. Vanzelfsprekend zit de misdienaar eerbiedig, niet onderuitgezakt, maar met een rechte rug en de handen gevouwen. Bij het Gloria en het Credo kan het gebeuren dat de priester van het altaar naar beneden komt om te gaan zitten. De misdienaar gaat dan met de priester mee zitten.

Houding van de handen

Als de misdienaar niets vast moet houden houdt hij de handen gevouwen voor de borst. Hij vouwt de handen als volgt: handen met gestrekte vingers tegen elkaar, de rechter duim gekruist over de linker. (afbeelding toevoegen) Wanneer hij een voorwerp met één hand vast houdt hij dat voorwerp in principe met zijn rechter hand vast (behalve als hij een kruisteken moet slaan) en zijn linker hand plat tegen de borst.

Bewegen door de kerk en het aangeven van voorwerpen aan de priester

In de kerk loopt de misdienaar rustig en beheerst. Hij knielt altijd op één knie in het midden bij het gaan van de ene kant van het altaar naar de andere. Tevens knielt de misdienaar bij het betreden en verlaten van het priesterkoor en het passeren van het tabernakel.

Voor en na het aangeven aan de priester, wegnemen en neerzetten van een voorwerp bij het altaar maakt de misdienaar een lichte buiging. Het aangeven van voorwerpen aan de priester gebeurt altijd met de rechterhand.

Bij twee of meer misdienaars dient men er op te letten dat het synchroon loopt. Het buigen van het hoofd of het knielen dient gelijktijdig met de priester te gebeuren.

3. De private H. Mis

Taakverdeling

Deze H. Mis wordt door één priester opgedragen aan zij- of hoogaltaar en in stilte gelezen. Eén misdienaar is al voldoende maar er kan ook door twee misdienaars worden gediend.. In dat geval is de taakverdeling als volgt:

De misdienaar aan de evangeliezijde (links) zorgt voor:

- het kussen en bonnet van de priester;
- water en wijn samen met de andere misdienaar;
- het omdragen van het kelkvelum.

De misdienaar aan de epistelzijde (rechts) zorgt voor:

- het omdragen van het missaal;
- water en wijn samen met de andere misdienaar;
- de altaarbellen.

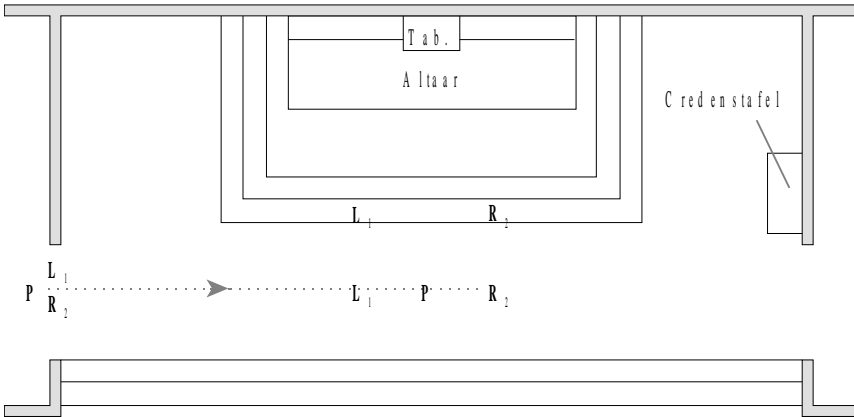
De misdienaars lopen twee aan twee uit de sacristie naar het priesterkoor. De ene staat stil zonder het Tabernakel te passeren en laat de andere voor zich langs doorlopen. Deze staat stil voorbij het Tabernakel voldoende ruimte overlatend voor de priester in het midden. Zij knielen gezamenlijk met de priester. Ook als de priester een buiging maakt knielen zij! Zij nemen pas hun plaats in zodra de priester het altaar bestijgt.

De Heilige Mis.

In de sacristie

De misdienaar kleedt zich tijdig aan met toog en superplie. Bij het ontbreken van een koster steekt hij de kaarsen op het altaar aan, doet wijn en water in de ampullen, brengt de credenstafel in gereedheid alsmede de paramenten.

De misdienaar helpt de priester door het aangeven van de cingel. Is de priester klaar, dan buigt hij zijn hoofd naar het kruis, zet de bonnet op en neemt de kelk in zijn hand. Voor het verlaten van de sacristie geeft de misdienaar met de vingers van zijn rechterhand wijwater aan de priester.

Op het priesterkoor

Bij het betreden van het priesterkoor belt de misdienaar. In het midden, voordat de priester knielt, geeft hij zijn bonnet af. De misdienaar neemt deze aan en trekt vervolgens het kussen weg. Op het altaar neemt de priester het corporale uit de bursa, spreidt dit op het altaar uit en zet de kelk erop. Daarna opent hij het missaal aan de epistelzijde en daalt het altaar af voor de voetgebeden. De misdienaar zorgt dat het kussen niet in de weg ligt.

De voetgebeden

De priester bidt staande. De misdienaar knielt (indien hij alleen dient, knielt hij links van de priester). Dan vindt de volgende dialoog plaats.

V = priester, R = misdienaar

V. In † (*de misdienaar maakt ook een kruisteken*) nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.
Antiphona. Introibo ad altare Dei.

R. Ad Deum qui laetificat juventutem meam.

V. In † de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

Antifoon. Ik zal ingaan tot het altaar Gods.

R. Tot God die mijn jeugd verblijdt.

De volgende psalm (psalm 42, 1-5) blijft achterwege in de missen voor overledenen en gedurende de Passietijd. In deze missen gaat de priester onmiddellijk voort met de woorden Adjutorium nostrum, enz.

V. Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta: ab homine iniquo et doloso erue me.

R. Quia tu es, Deus, fortitudo mea: quare me repulisti, et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

V. Emitte lucem tuam et veritatem tuam: ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

R. Et introibo ad altare Dei: ad Deum qui laetificat juventutem meam.

V. Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus: quare tristis es anima mea, et quare conturbas me?

R. Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, et Deus meus.

V. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.

R. Sicut erat in principio, et nunc, et semper: et in saecula saeculorum. Amen.

V. God, schaf mij recht, kom tegen een goddeloos volk voor mij op, verlos mij van de boze en bedrieglijke mens.

R. Want Gij, o God, zijt mijn sterkte; waarom hebt Gij mij verstoten, en waarom wandel ik in droefheid, terwijl de vijand mij verdrukt?

V. Zend uw licht uit en uw waarheid; zij zullen mij geleiden en voeren op uw heilige berg en in uw tenten.

R. En ik zal ingaan tot het altaar Gods; tot God die mijn jeugd verblijdt.

V. Ik zal U loven op de citer, God, mijn God; waarom zijt gij bedroefd, mijn ziel, en waarom ontstelt gij mij?

R. Vertrouw toch op God: dan zal ik Hem eens mogen danken als mijn Helper en God!

V. Eer aan de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.

R. Zoals het was in het begin en nu, en altijd en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

En men herhaalt de antifoon:

V. Introibo ad altare Dei.

R. Ad Deum qui laetificat juventutem meam.

V. Adjutorium nostrum † (*de misdienaar maakt ook een kruisteken*) in nomine Domini.

R. Qui fecit coelum et terram.

V. Ik zal ingaan tot het altaar Gods.

R. Tot God die mijn jeugd verblijdt.

V. Onze hulp † is in de naam van de Heer.

R. Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Diepgebogen belijdt de priester zijn schuld (de misdienaar buigt niet):

V. Confiteor Deo omnipotenti, beatae Mariae semper Virgini, beato Michaeli Archangelo, beato Joanni Baptistae, sanctis Apostolis Petro et Paulo, omnibus Sanctis, et vobis fratres, quia peccavinimis cogitatione verbo, et opere: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor beatam Mariam semper Virginem, beatum Michaellem Archangelum, beatum Joannem Baptistam, sanctos Apostolos Petrum et Paulum, omnes Sanctos, et vos fratres, orare pro me ad Dominum Deum nostrum.

V. Ik belijd voor de almachtige God, voor de H. Maria altijd Maagd, de H. Aartsengel Michaël, de H. Joannes de Doper, de Heilige Apostelen Petrus en Paulus, alle heiligen en u, broeders, dat ik zeer gezondigd heb door gedachten, woorden en werken: door mijn schuld, door mijn schuld, door mijn allergrootste schuld. Daarom bid ik de H. Maria, altijd Maagd, de H. Aartsengel Michaël, de H. Joannes de Doper, de Heilige Apostelen Petrus en Paulus, alle heiligen en u, broeders, voor mij te bidden tot de Heer, onze God.

De misdienaar antwoordt iets naar de priester gebogen:

R. Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis, perducat te ad vitam aeternam.

V. Amen.

R. De almachtige God ontferme Zich over u, vergeve uw zonden, en geleide u ten eeuwigen leven.

V. Amen

De misdienaars belijden hun schuld: (diep voorover gebogen)

R. Confiteor Deo omnipotenti, beatae

R. Ik belijd voor de almachtige

Mariae semper Virgini, beato Michaeli Archangelo, beato Joanni Baptistae, sanctis Apostolis Petro et Paulo, omnibus Sanctis, et tibi pater, quia peccavinimis cogitatione verbo, et opere: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. (hier klopt men driemaal op de borst) Ideo precor beatam Mariam semper Virginem, beatum Michaellem Archangelum, beatum Joannem Baptistam, sanctos Apostolos Petrum et Paulum, omnes Sanctos, et te pater, orare pro me ad Dominum Deum nostrum.

V. Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis, perducatur te ad vitam aeternam.

R. Amen.

V. Indulgentiam † (de misdienaar maakt ook een kruisteken) absolutionem, et remissionem peccatorum nostrorum, tribuat nobis omnipotens et misericors Dominus.

R. Amen.

V. Deus, tu conversus vivificabis nos.

R. Et plebs tua laetabitur in te.

V. Ostende nobis Domine, misericordiam tuam.

R. Et salutare tuum da nobis.

V. Domine, exaudi orationem meam.

R. Et clamor meus ad te veniat.

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum spiritu tuo.

God, voor de H. Maria altijd Maagd, de H. Aartsengel Michaël, de H. Joannes de Doper, de Heilige Apostelen Petrus en Paulus, alle heiligen en u, vader, dat ik zeer gezondigd heb door gedachten, woorden en werken: door mijn schuld, door mijn schuld, door mijn allergrootste schuld. Daarom bid ik de H. Maria, altijd Maagd, de H. Aartsengel Michaël, de H. Joannes de Doper, de Heilige Apostelen Petrus en Paulus, alle heiligen en u, vader, voor mij te bidden tot de Heer, onze God.

V. De almachtige God ontferme Zich over u, vergeve uw zonden en geleide u ten eeuwigen leven.

R. Amen

V. † Kwijtschelding, vrijspraak en vergiffenis van onze zonden verlene ons de almachtige en barmhartige Heer.

R. Amen.

V. Keer U tot ons, Heer, en Gij zult ons doen leven.

R. Opdat uw volk zich in U kan verheugen.

V. Toon ons uw goedheid, o Heer.

R. En schenk ons uw heil.

V. Heer verhoor mijn gebed.

R. En mijn geroep come tot U.

V. De Heer zij met u.

R. En met uw geest

De misdienaar trekt nu het kussen weg en de priester bestijgt het altaar.

De Introïtus

De Introïtus wordt aan de epistelzijde gebeden. De plaats van de misdienaar, als hij alleen dient, is aan de evangeliezijde (links).

Het Kyrie

Het Kyrie wordt door de priester midden op het altaar hardop gezegd:

V. Kyrie eleison.	V. Heer, ontferm U over ons.
R. Kyrie eleison.	R. Heer, ontferm U over ons.
V. Kyrie eleison.	V. Heer, ontferm U over ons.
R. Christe eleison.	R. Christus, ontferm U over ons.
V. Christe eleison.	V. Christus, ontferm U over ons.
R. Christe eleison.	R. Christus, ontferm U over ons.
V. Kyrie eleison.	V. Heer, ontferm U over ons.
R. Kyrie eleison.	R. Heer, ontferm U over ons.
V. Kyrie eleison.	V. Heer, ontferm U over ons.

Het Gloria

Na het Gloria, indien gebeden, keert de priester zich tot de gelovigen en zegt:

V. Dominus vobiscum.	V. De Heer zij met u.
R. Et cum spiritu tuo.	R. En met uw geest.

De Oratio

De priester bidt aan de epistelzijde en zegt:

V. Oremus.	R. Laat ons bidden.
------------	----------------------------

Hij besluit de oratie met de woorden:

V. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus	V. Door onze Heer Jezus Christus, Uw Zoon, die met U leeft en heerst in de eenheid van de Heilige Geest, God,
--	--

Sancti, Deus, per omnia sæculorum.

door alle eeuwen der eeuwen.

R. Amen.

R. Amen.

Het Epistel

Na in stilte gebeden te hebben strekt de priester zijn linkerhand en legt hem op het altaar. De misdienaar antwoordt dan:

R. Deo gratias.

R. Gode zij dank.

De misdienaar staat op, knielt in het midden en blijft op de bovenste trede van de altaarverhoging staan. Hij buigt en draait zich daarna om met de rug naar de gelovigen.

Zodra de priester het Graduale/de tractus heeft gebeden, loopt de priester naar het midden. De misdienaar neemt het missaal op en brengt dit naar de evangeliezijde. Bij het afdalen van het altaar draait hij zich met het gezicht naar het altaar toe en knielt beneden in het midden. Nadat hij het missaal aan de evangeliezijde heeft neergezet wacht hij op de bovenste trede op de priester.

Het Evangelie

Met de priester maakt de misdienaar drie kruisjes: op het voorhoofd, de mond en de borst. De priester zegt:

V. Dominus vobiscum.

V. De Heer zij met u.

R. Et cum spiritu tuo.

R. En met uw geest

**V. Sequentia (vel Initium) sancti
Evangelii secundum N.**

**V. † Vervolg (of begin) van het
heilig Evangelie volgens N.**

R. Gloria tibi, Domine.

R. Eer zij U, o Heer

De misdienaar wacht nog even. Wanneer de priester de Heilige Naam Jezus zegt, buigt hij zijn hoofd waarna hij direct de altaartrap afdalt, zich draait met het gezicht naar het altaar, in het midden knielt en op zijn plaats gaat staan (indien de misdienaar alleen dient, nu de epistelzijde; rechts).

Na het Evangelie (de priester kust het missaal) zegt de misdienaar:

R. Laus tibi, Christe.

R. Lof zij U, o Christus.

Het Credo

Tijdens dit gebed, indien gebeden, staat de misdienaar op. Bij de woorden: “*et incarnatus est*” knielt hij met de priester neer. Aan het einde draait de priester zich om en zegt:

V. Dominus vobiscum.

V. De Heer zij met u.

R. Et cum spiritu tuo.

R. En met uw geest.

V. Oremus.

V. Laat ons bidden.

Het Offertorium

Wanneer de priester het kelkvelum afneemt, belt de misdienaar, gaat naar hij midden, knielt en haalt wijn en water. Op de bovenste trede buigt hij, draait met zijn rug naar de gelovigen en wacht op de priester. Hij reikt het oor van de wijnampul aan de priester met zijn rechterhand; met de linkerhand neemt hij de wijnampul aan en houdt de waterampul met gestrekte hand naar de priester. Na de zegening neemt de priester er met het lepeltje van water uit. Hij buigt en haalt nu handdoek en schaal voor de handwassing (de waterampul neemt hij weer mee terug). De handdoek legt hij over

zijn linkeronderarm. Op de bovenste trede buigt hij en wacht op de priester. Als de priester zijn handen heeft gewassen, buigt de misdienaar en zet waterampul, schaal en handdoek terug. Hij loopt weer naar zijn plaats, knielt in het midden en blijft geknield aan de epistelzijde (rechts).

V. Orate fratres, ut meum ac vestrum sacrificium acceptabile fiat apud Deum Patrem omnipotentem.

R. Suscipiat Dominus sacrificium de manibus tuis ad laudem et gloriam nominis sui, ad utilitatem quoque nostram, totiusque Ecclesiae suae sanctae. Amen.

V. Amen.

V. Bidt, broeders: opdat mijn en uw offerande aan God, de almachtige Vader moge behagen.

R. Moge de Heer het offer uit uw handen aanvaarden tot lof en glorie van zijn naam, tot nut ook van ons en van geheel zijn heilige Kerk. Amen.

V. Amen.

De Prefatie en het Sanctus

V. Per omnia saecula saeculorum.

R. Amen.

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum spiritu tuo.

V. Sursum corda.

R. Habemus ad Dominum.

V. Gratias agamus Domino Deo nostro.

R. Dignum et justum est.

V. Vere dignum et justum est, ...

V. Door alle eeuwen der eeuwen.

R. Amen.

V. De Heer zij met u

R. En met uw geest.

V. Omhoog de harten.

R. Wij hebben ze bij de Heer.

V. Danken wij de Heer. Onze God.

R. Het is passend en rechtmatig

V. Waarlijk, passend en billijk is het, ...

Bij de woorden: Sanctus, sanctus, sanctus, belt de misdienaar 3x.

De Canon

De priester bidt: Te igitur, Memento Domine en Communicantes. Als hij zijn beide handen gestrekt boven de kelk houdt (en daarna de kelk vijfmaal bekruiest), belt de misdienaar.

De Consecratie

De misdienaar zet de bel bovenaan de altaartrap, knielt in het midden en knielt rechts achter de priester neer zodat hij

tijdens het knielen van de priester en de opheffing na de consecratie de kazuifel kan ophouden.

- Direct na de consecratiewoorden over de H. Hostie knielt de priester en belt de misdienaar 1x.
- Bij de opheffing van de H. Hostie wordt 3x. gebeld
- Vervolgens knielt de priester weer en belt de misdienaar weer 1x.

- Direct na de consecratiewoorden over het H. Bloed knielt de priester en belt de misdienaar 1x.
- Bij de opheffing van de kelk met het H. Bloed wordt 3x. gebeld
- Vervolgens knielt de priester weer en belt de misdienaar weer 1x.

De misdienaar staat op, daalt het altaar af, maakt in het midden een kniebuiging en neemt zijn plaats aan de epistelzijde weer in.

Breking van de Heilige Hostie en vermenging van de Gedaanten.

De priester bidt hardop: Nobis quoque.. etc. De misdienaar let nu op de volgende handelingen van de priester: wanneer hij vijf kruisjes maakt (drie over de kelk en twee tussen de kelk en hemzelf in) en kelk en H. Hostie omhoog heft, belt de misdienaar 1x op het moment de de priester de H. Hostie omhoog heft.

Het Pater Noster

V. Pater noster, qui es in coelis: sanctificetur nomen tuum: adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in coelo, et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem:

R. Sed libera nos a malo.

V. Onze Vader, die in de hemel zijt; uw naam worde geheiligd; uw rijk kome; uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel. Geef ons heden ons dagelijks brood; en vergeef ons onze schuld, zoals ook wij aan anderen hun schuld vergeven; en leid ons niet in bekoring.

R. Maar verlos ons van het kwade.

Breking van de Heilige Hostie en vermenging van de Gedaanten.

V. Per omnia saecula saeculorum.

V. Door alle eeuwen der eeuwen.

R. Amen.

R. Amen.

V. Pax † Domini sit † semper †
vobiscum.

V. De vrede † van de Heere zij †
altijd met † u.

R. Et cum spiritu tuo.

R. En met uw geest.

Het Agnus Dei.

Licht gebogen klopt de priester driemaal op de borst. De misdienaar eveneens.

De Communie van de priester.

Bij de woorden: Domine, non sum dignus... klopt de priester zich 3x op de borst en belt de misdienaar 3x.

Nadat de priester het Heilig Bloed genuttigd heeft gaat de (rechter) misdienaar naar de credenstafel en haalt het communipateen. Vervolgens knielt de misdienaar in het midden. (Indien er geen communipateen aanwezig is knielt de misdienaar direct in het midden). Bij de woorden "Domine, non sum dignus" slaat hij zichzelf op de borst.

V. Misereatur tui omnipotens Deus, et
dimissis peccatis tuis, perducatur ad
vitam aeternam.

V. De almachtige God ontferme
Zich over u, vergeve uw
zonden, en geleide u ten
eeuwigen leven.

R. Amen.

R. Amen.

V. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit
peccata mundi.

V. Ziet het Lam Gods; ziet Hem
die wegneemt de zonden der
wereld.

R. Domine, non sum dignus, ut intres
sub tectum meum: sed tantum dic
verbo, et sanabitur anima mea.
(driemaal)

R. Heer, ik ben niet waardig dat
Gij ingaat onder mijn dak;
maar spreek slechts één
woord, en mijn ziel zal
gezond worden.

De Communie van de gelovigen.

De misdienaar knielt bovenaan de altaartrap wanneer hij ter communie gaat, na eerst in het midden een kniebuiging te hebben gemaakt en het kussen opzij te hebben gelegd. Met of zonder pateen ontvangt hij knielend op de tong het Allerheiligste. Dan buigt hij diep en laat eerst de priester het altaar afdalen. Daarna staat hij op, maakt een kniebuiging in het midden alvorens opzij van het altaar neer te knielen gedurende de uitreiking van de Heilige teerspijze aan de gelovigen.

Gaat de misdienaar niet ter communie dan zorgt hij voor het kussen, maakt een kniebuiging in het midden en knielt opzij van het altaar neer.

Meestal echter zorgt de misdienaar voor de pateen (bijv. ook in het geval er een communiebank ontbreekt of er geen dwaal op de communiebank ligt), die hij, met de priester meelopend, onder de kin van de communicant houdt. Na afloopt geeft hij de pateen aan de priester voor de purificatie.

De purificatie

Zodra de priester met de ciborie op het altaar terug is, plaatst de misdienaar het kussen in het midden, maakt een kniebuiging en haalt wijn en water.

Op de bovenste trede wacht hij, na eerst gebogen te hebben. Als de priester hem de kelk voorhoudt, schenkt hij wijn in de kelk. Daarna komt de priester naar hem toe; dan schenkt hij wijn en water over de vingers van de priester.

Nu worden kelkvelum en missaal omgedragen naar respectievelijk evangelie- en epistelzijde.

Denk er aan altijd een kniebuiging in het midden te maken; op de bovenste trede van het altaar gekomen steeds te buigen en bij het verlaten van het altaar (of het draaien van het altaar af) immer het gezicht naar het altaar gericht te houden!

Communio en Postcommunio

Wanneer hij alleen dient is de plaats van de misdienaar nu weer aan de evangeliezijde (links).

Na de Communio te hebben gebeden zegt de priester:

V. Per Dominum nostrum Jesum
Christum Filium tuum, qui tecum
vivit et regnat in unitate Spiritus
Sancti, Deus, per omnia sæculorum.

R. Amen.

V. Door onze Heer Jezus
Christus, Uw Zoon, die met U
leeft en heerst in de eenheid
van de Heilige Geest, God,
door alle eeuwen der eeuwen.

R. Amen.

De priester loopt naar het midden van het altaar, draait zich om en zegt:

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum spiritu tuo.

V. De Heer zij met u.

R. En met uw geest.

De priester bidt nu de Postcommunio en zegt aan het einde daarvan:

V. Per omnia sæcula sæculorum.

R. Amen.

V. Door alle eeuwend er eeuwen

R. Amen.

Wanneer na de Postcommunio het missaal geopend blijft betekent dit, dat de misdienaar het missaal moet overbrengen naar de evangeliezijde (links): het Laatste Evangelie, (Joh 1, 1-14), wordt dan niet gelezen.

De laatste zegen

In het midden keert de priester zich tot de gelovigen en zegt:

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum spiritu tuo.

V. De Heer zij met u.

R. En met uw geest.

Hierna volgt de wegzending:

V. Ite, Missa est.

R. Deo gratias.

V. Gaat, de Mis is uit.

R. Gode zij dank.

In de missen zonder Gloria in excelsis zegt men echter:

V. Benedicamus Domino

V. Laat ons zegenen de Heer.

R. Deo gratias.

R. Gode zij dank.

De misdienaar loopt naar het midden en knielt hier voor de zegen. De priester bidt: Placeat tibi... etc., keert zich om en zegent met de woorden:

V. Benedicat vos omnipotens Deus †
Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus.

V. Zegene U de almachtige God,
de Vader, de Zoon † en de
Heilige Geest.

R. Amen.

R. Amen.

Het Laatste Evangelie

V. Dominus vobiscum.

V. De Heer zij met u.

R. Et cum spiritu tuo.

R. En met uw geest.

V. † Initium sancti Evangelii secundum
Joannem

V. † Begin van het heilig Evan-
gelie volgens Joannes.

R. Gloria tibi, Domine.

R. Eer zij U, o Heer.

Als de Johnnesproloog (Joh. 1, 1-14) wordt gelezen knielen priester en misdienaar bij de woorden: “Et verbum caro factum est”neer.

Na afloop antwoordt de misdienaar:

R. Deo gratias.

R. Gode zij dank.

Gebeden na de H. Mis

De priester daalt de treden van het altaar af, de misdienaar zorgt dat het kussen niet in de weg ligt en geeft het gebedenboekje aan de priester. Blijven deze gebeden achterwege, dan keren priester en dienaar na een kniebuiging te hebben gemaakt terug naar de sacristie.

In de sacristie ontvangt de misdienaar een persoonlijke zegen van de priester. Hij neemt de zegen geknield in ontvangst.

4. De gezongen H. Mis

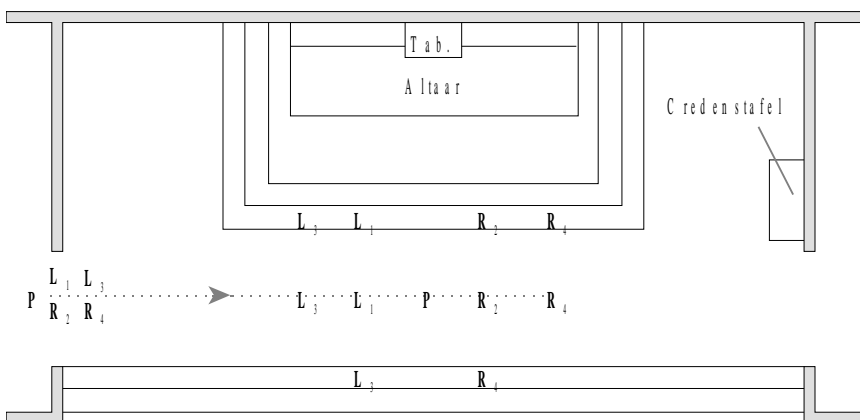
Taakverdeling

Door één priester opgedragen op hoge feestdagen of op zondagen. De kelk mag van tevoren op het altaar staan en het missaal mag geopend aan de epistelzijde staan. Het aantal misdienaars bedraagt twee of vier. Voor de taakverdeling met twee misdienaars zie H1 (de private Mis).

Indien de lengte van de vier misdienaars verschilt is het ter wille van het oog gewenst, dat de twee kleinsten (L-1 en R-2) op de onderste trede van het altaar knielen. Indien de altaartrede breed genoeg is, knielen de twee grootsten (L-3 en R-4) naast hen aan de buitenkant. Zijn de treden niet breed genoeg, dan knielen de zij achter de kleinsten tegen de communiebank aan, daarbij voldoende loopruimte openlatend.

- De kleinsten (L-1 en R-2) zorgen voor: bonnet, kussen, wijn en water (ampullen), bel en kaarsen.
- De groten (L-3 en R-4) zorgen voor: missaal, kelkvelum, wierookvat, wierookscheepje, en bel.

Aannemende dat de sacristie links van het priesterkoor is, lopen zij twee aan twee, de kleinsten voorop, dan de groten, de priester achter hen aan, het priesterkoor op.

Aan de evangeliezijde staat de kleine L-1 links van het Tabernakel stil. De andere, R-2, loopt door naar de epistelzijde tot rechts van het Tabernakel, in het midden ruimte openlatend voor de priester.

De groten volgen hun voorbeeld. L-3 staat stil naast L-1 aan de evangeliekant terwijl R-4 doorloopt en stilstaat naast R-2 aan de epistelzijde. De groten staan aan de buitenzijden van de kleinsten.

De misdienaars laten de priester voor zich door lopen en alle misdienaars knielen gelijktijdig met de priester. Zij nemen hun plaatsen pas in nadat de priester het altaar is opgegaan.

L-1 en R-2 lopen recht op hun plaatsen af; zo ook L-3 en R-4, indien zij naast L-1 en R-2 knielen. Zijn de plaatsen van de groten achter die van de kleinen, dan lopen L-3 en R-4 in het midden naar elkaar toe, draaien twee aan twee met het gezicht naar de gelovigen en splitsen zich links en rechts om naar hun plaatsen te gaan.

De Heilige Mis

Asperges me / Vidi aquam

Voor de Hoogmis op zondag worden de gelovigen met wijwater gezegend. De priester draagt een koorkap en loopt de kerk in met twee misdienaars, die kwast en wijwatervat meedragen.

Onderaan het altaar heft de priester het antifoon aan, terwijl een misdienaar hem de kwast overhandigt en de andere misdienaar het vat zodanig presenteert, dat de priester de kwast gemakkelijk in de emmer kan dopen. Hij zegent de misdienaars en zichzelf. Als het koor het antifoon heeft overgenomen, lopen zij de kerk in om de gelovigen te zegenen. Achterin de kerk houdt de stoet even stil, de priester maakt een buiging naar het kruis en vervolgt zijn weg terug naar het priesterkoor.

Bij de woorden Gloria Patri etc. blijven zij staan en buigen het hoofd. (Op Passie- en Palmzondag wordt dit weggelaten).

Terug op het priesterkoor bidt de priester het slotgebed *Ostende nobis* etc. Daarna kerken priester en misdienaars naar de sacristie terug.

Handelingen

Wat de handelingen betreft is de gezongen H. Mis identiek aan de private H. Mis. Het enige verschil zit in de antwoorden van de misdienaar; vele daarvan worden nu door het koor overgenomen.

De voetgebeden en het Kyrie worden door de priester en misdienaars gebeden. De antwoorden “Deo gratis” en “Laus tibi, Criste” na respectievelijk Epistel en Evangelie dienen nog door de misdienaar te worden gezegd. Men lette evenwel goed op de priester. Wanneer hij tegen het einde van een gebed, dat hij hardop zegt i.p.v. zingt, een antwoord verwacht, dienen de misdienaars hem te antwoorden.

De bewieroking

Bij plechtige missen wordt er wierook gebruikt.

Wierook heeft een dubbele symbolische betekenis. Het is een daad van aanbidding, aan God aangeboden; het is door de omhoogstijgende zoete geur een beeld van het gebed. Daarnaast is het een beeld van de christelijke offervaardigheid.

De bewieroking vindt vier keer plaats:

- na de Voetgebeden
- voor de lezing van het Evangelie
- bij de Offerande
- tijdens de concecratie

Bij aangeven wierookvat let erop dat hij goed gesloten is en de afsluitring naar beneden is gedaan.

- 3x 3x God
- 3x 2x Priester
- 3x 1x Gelovigen

In het totaal wordt er op vier plaatsen in de mis gewierookt:

De eerste maal vindt plaats na de voetgebeden. Eén misdienaar houdt het vat open, de ander het sloopje. De priester strooit wierook op het

kooltje in het vat en zegent de wierook. De wierookdrager sluit het vat (pas nadat de priester de wierook heeft gezegend!!) en geeft dit aan de priester.

De misdienaar die voor het scheepje zorgt loopt naar zijn plaats terug, terwijl de wierookdrager het missaal even van het altaar wegneemt, wanneer de priester de epistelzijde bewierookt. Als de priester naar het midden loopt, zet de misdienaar het missaal terug.

De tweede maal vindt plaats voor de lezing van het Evangelie. Als het missaal naar de evangeliezijde is omgedragen, bewierookt de priester dit. Daarna kondigt hij het Evangelie aan.

De derde maal gebeurt dit bij de Offerande. Als de priester wijn en water in de kelk heeft gedaan, worden deze offergaven en het altaar bewierookt.

De wierookdrager gaat naar de evangeliezijde om het missaal even van het altaar weg te nemen. als de priester de evangeliezijde heeft bewierookt, zet de misdienaar het missaal terug. Hij loopt nu naar de epistelzijde om daar het wierookvat weer van de priester in ontvangst te nemen. de misdienaar bewierookt de priester driemaal. Daarna bewierookt hij de misdienaars en de gelovigen. zij gaan staan en buigen het hoofd voor en na de bewieroking.

De vierde maal wordt van wierook gebruik gemaakt tijdens de Consecratie, dan zal de wierookdrager, in het midden, onderaan de altaartreden knielend het Allerheiligste tijdens de opheffing twee keer driemaal bewieroken. Dit gebeurt zowel tijdens de opheffing van het H.Lichaam als van het H. Bloed van Christus.

De drager van het wierookvat alsook de misdienaar die de zorg voor het scheepje heeft, zorgen er steeds voor tijdig op de juiste plaats te staan.

De Consecratie

Tijdens de Consecratie knielen twee misdienaars, L-1 en R-2 aan weerszijden van het altaar met kandelaars en brandende kaarsen.

De drager van het wierookscheepje knielt onderaan de trap van het altaar in het midden en belt in plaats van R-2

Tijdens de opheffing van de H. Hostie zwaait de wierookdrager het wierookvat twee keer driemaal. Hij herhaalt dit tijdens de opheffing van het H. Bloed.

De H. Communie

Na zelf te hebben gecommuniceerd, knielen alle misdienaars, op de misdienaar die de pateen verzorgt na, ter zijde van het altaar neer; twee aan elke kant.

5. De Plechtige H. Mis met drie heren

Taakverdeling

Op dubbel eerste klas feesten mag de celebrant worden geassisteerd door een diaken en een sub-diaken.

Zes misdienaars zijn voldoende voor een goed verloop van de handelingen. Als de misdienaars zeer in lengte verschillen, worden zij in drie groepen verdeeld:

L-1 en R-2, de kleinste, L-3 en R-4, de middelgrote en L-5 en R-6 de grote misdienaars.

De kleinste misdienaars: kandelaars met brandende kaarsen bij evangelie en consecratie.

De middelgrote misdienaars; omdragen missaal, kelkvelum, ampullen en bel.

De grote misdienaars: wierookvat, wierookscheepje, lezenaar en velum van de sub-diaken.

Opkomst en plaatsen

Komend uit de sacristie lopen de kleinste misdienaars twee aan twee voorop, de anderen volgen, eveneens twee aan twee.

Als iedereen onder aan het altaar op één lijn staat, knielt men tegelijk. Wanneer de celebrant en zijn assistenten het altaar bestijgen, lopen de misdienaars naar elkaar en naar het midden toe. In het midden gekomen draaien zij twee aan twee af naar hun plaatsen. De overige handelingen geschieden conform de gezongen H. Mis. er zijn echter uitzonderingen

Uitzonderingen

De bewieroking

de misdienaar haalt het wierookvat en overhandigt het aan de diaken. de andere misdienaar reikt het wierookscheepje aan de sub-diaken. Op gelijke wijze gaan zij ook voor het evangelie en bij de offerande.

Echter, als de diaken bij de Offerande iedereen heeft bewierookt, wordt hij als laatste bewierookt door de misdienaar die het wierookvat draagt.

Hoewel het niet tot de uitzonderingen behoort, zij hierbij voor de duidelijkheid opgemerkt, dat tijdens de Consecratie de bewieroking door de misdienaars geschiedt.

Gloria en Credo

Na de aanhef van de celebrant begeven de drie geestelijken zich naar hun zetels. De misdienaars R-2, R-4 en R-6 zorgen er voor tijdig achter de zetels te staan (9ndien deze aan de epistelzijde staan) om de kazuifels over de sedilia heen te tillen, zodat zij niet op hun (kostbare) gewaden gaan zitten.

Tijdens het Credo haalt de sub-diaken de kelk van de credens en zet deze op het altaar. De diaken verricht verder voorbereidingswerk voor de Offerande.

Epistel

Is het zingen van het Epistel door de sub-diaken beëindigd, dan brengt hij het epistelboek naar de celebrant. Misdienaar R-6 verplaatst de lezenaar van de epistelzijde naar de evangeliezijde.

Misdienaars L-1 en R-2 halen ieder een kandelaar met een brandende kaars, terwijl L-5 en R-6 het wierookvat en -scheepje in gereedheid brengen. Deze vier misdienaars begeleiden diaken en sub-diaken bij het evangelie.

Evangelie

De diaken bewierookt het evangelieboek. Daarna zingt hij het Evangelie. De sub-diaken staat achter de lezenaar met het gezicht naar het evangelieboek gericht; zij kijken elkaar dus a.h.w. aan. Wierookvat en wierookscheepje worden door de twee dienaren die daar verantwoordelijk voor zijn teruggebracht naar de standaard.

Offerande

Misdienaars L-3 en R-4 geven de ampullen over aan diaken en subdiaken. De handwassing geschiedt pas wanneer de celebrant de offergaven heeft bewierookt. de handwassing geschiedt door L-3 en R-4 en behoort dus niet tot de uitzonderingen.

Misdienaar L-5 staat klaar om het velum over de schouders van de sub-diaken te leggen, wanneer deze de pateen van de diaken overneemt. hij bedekt de pateen met het velum tot na het Pater Noster.

Consecratie

Misdienaars L-1 en R-2 knielen met ieder een kandelaar met een brandende kaars aan weerskanten van het altaar.

Misdienaars L-5 en R-6 knielen beneden in het midden neer en zwaaien het wierookvat gedurende de beide opheffingen twee keer driemaal

Pater noster

Na het Pater noster neemt misdienaar L-5 het velum van de schouders van de sub-diaken af en legt dit op de credens.

H. Communie

Na het door diaken en sub-diaken gezongen Confiteor treden alle misdienaars naar voren, knielen gelijktijdig op één lijn voor de verhoging neer en ontvangen na diaken en sub-diaken de H. Communie. Zij buigen diep (tegelijk), laten de celebrant het altaar afdalen en knielen vervolgens aan weerszijden van het priesterkoor, drie aan drie en vis à vis.

Wanneer de ciborie naar het Tabernakel wordt teruggebracht buigen allen diep en gaan, behalve L-1 en R-2 die de ampullen voor de purificatie aan de diaken aanrieken, terug naar hun plaats.

Laatste Evangelie

Aan het einde van dit Evangelie staan de dienaren op één lijn klaar en wachten op de celebrant met zijn assistenten. Ordelijk knielen allen tegelijk en keren twee aan twee terug naar de sacristie, de kleinsten voorop.

6. De Requiemmis

Taakverdeling

In de H. Mis voor overledenen worden bepaalde gebeden/handelingen weggelaten en andere antwoorden toegevoegd. Overige handelingen zijn hetzelfde als in de private H. Mis.

Voor de H. Mis zijn een of twee misdienaars voldoende. Tijdens de Absoute echter zijn er zes nodig: twee kaarsen dragers, een kruisdrager, een wijwaterdrager, een drager voor het wierookvat en een voor het wierookscheepje.

Uitzonderingen

Weglatingen

Bij de voetgebeden van “Judica me” tot aan het tweede “Introibo” van de priester; Gloria en Credo. Tijdens het Agnus Dei laat men het kloppen op de borst achterwege. De vredeskus en laatste zegen blijven ook achterwege.

Vervangende antwoorden

- Bij het Agnus Dei:
i.p.v. Miserere nobis: “Dona eis requiem”
i.p.v. dona nobis paces: “Dona eis requiem sempiternam”
- i.p.v. Ite, Missa est zegt de celebrant: “Resquiescant in pace”;
De misdienaar antwoordt: “Amen”
- Andere wijzigingen zijn slecht van belang voor de priester.

De Absoute

Na de H. Mis wordt de lijkbox in de kerk met wijwater besprenkeld en bewierookt. Indien het graf nog niet is gezegend, wordt dit alsnog gedaan. Men trekt dan met de stoet mee.

7. Enkele Andere Plechtigheden

Laudes vespertinae (Het Lof)

De priester gaat gekleed in een koorkap en vier of zes misdienaars vergezellen hem.

Opstelling en taakverdeling bij vier misdienaars:

- L-1 en R-2 opzij van het altaar; L-3 en R-4 naast de priester;
- L-1 en R-2 zorgen voor kandelaars en brandende kaarsen;
- L-3 en L-4 voor kussen, trapje, bel, velum, wierookvat en -scheepje.

Opstelling en taakverdeling bij zes misdienaars:

- L-1 en R-2 opzij van het altaar; L-3 en R-4 naast de priester;
- L-5 en R-6 achter of naast L-3 en R-4.
- L-1 en R-2 zijn kaarsendragers;
- L-3 en R-4 zorgen voor kussen, trapje en velum;
- L-5 en R-6 zorgen voor wierookvat en wierookscheepje.

Het Lof begint terstond met de uitstelling van het Allerheiligste. De priester plaatst de H. Hostie in de lunula en deze in de monstrans. meestal wordt de monstrans op het Tabernakel gezet. Mocht dit te hoog voor de priester zijn, dan wordt een trapje voor hem klaargezet. De kaarsen dragers knielen gelijktijdig aan weerskanten van het altaar. De misdienaar rechts van de priester tilt tijdens de bewieroking de koorkap een weinig op. Zolang het Allerheiligste is uitgesteld knielen allen op twee knieën bij het passeren van het midden, bij het verlaten en bij het betreden van het priesterkoor.

Er volgt een hymne ter ere van het H. Sacrament, een hymne ter ere van de H. Maagd Maria en het Tantum ergo. Bij het tweede couplet van het Tantum ergo (Genitori genitoque) houden de misdienaars wierookvat en wierookscheepje gereed.

Na de bewieroking van het Allerheiligste houden de misdienaars vat en scheepje bij zich tot na de zegen met het Allerheiligste. Velum en trapje

moeten nu worden aangedragen.

Tijdens de zegen wordt het Allerheiligste door de misdienaars bewierookt en wordt er driemaal gebeld.

Na de zegen met het allerheiligste volgen enkele aanroepingen, zoals “Gezegend zij God” enz. De gelovigen herhalen dit.

Het Lof wordt doorgaans afgesloten met een lied, dat overeenstemt met het feest, dat wordt gevierd. Zo zal dat bijvoorbeeld in mei en oktober meestal een Marialied zijn, op Sacramentsdag een lied ter ere van het H. Sacrament en op bijv. 19 maart een lied ter ere van St. Jozef. In het Marialof worden dikwijls het rozenhoedje en de Litanie van Loreto gebeden.

De Kruisweg

De priester is gekleed in superplie en paarse stola. Hij begeeft zich naar de preekstoel, terwijl drie misdienaars (t.w. een kruisdrager en twee misdienaars met kandelaars met brandende kaars) de veertien staties volgen. Bij het betreden van het priesterkoor behoeven de misdienaars ditmaal niet te knielen.

Als het slotgebed aan het altaar wordt gebeden en de misdienaars kandelaars en kruis hebben teruggezet, keren zij terug naar het priesterkoor. Zij knielen als gewoonlijk, omdat zij niets te dragen hebben.

De Processie

Op Sacramentsdag, Witte Donderdag en andere dagen wordt binnen de kerk of daarbuiten (in noordelijk Nederland op eigen terrein) het Allerheiligste met veel staatsie rondgedragen. De priester draagt koorkap en velum. trekt de processie de kerk uit naar buiten, dan loopt de priester meestal onder een baldakijn. Drie misdienaars lopen vooraan (één met het processiekruis en twee met kaarsen en kandelaars). Daarna volgen diverse groepen (incl. zangkoor), twee wierookzwaaiers en één

met het scheepje. Vervolgens de baldakijn met daaronder de priester die het Allerheiligste draagt en tot slot de overige geestelijken.

Omdat de situatie dikwijls afhankelijk is van de plaatselijke gewoonten en omstandigheden kan hier niet uitvoerig worden ingegaan op de opstelling van de misdienaars. Heeft de priester de monstrans met het velum omvat, dan lopen de misdienaars met kruis en kaarsen vast vooruit, de diverse groepen moeten daarachter met gelijke pas volgen. Een ceremoniemeester is daarom, vooral als er veel groepen zijn, onmisbaar.

als de route door de koplopers ten einde gelopen is, wachten zij op het priesterkoor aan evangelie- of epistelzijde totdat het Allerheiligste in het Tabernakel is opgeborgen. Zij zetten daarna kruis en kandelaars terug.

Voor een vlot verloop is het belangrijk dat daags tevoren geoefend wordt door de route alvast eens te lopen. Er zou tenminste een routebeschrijving beschikbaar moeten worden gesteld.

De Pontificale H. Mis

Wegens het gecompliceerde karakter en omdat een pontificale H. Mis niet zo vaak voorkomt, bespreken wij in dit bestek slechts enkele bijzonderheden. Wanneer er een plechtige, pontificale H. Mis volgens de oude romeinse of Tridentijnse ritus wordt gelezen, is het van het grootste belang de handelingen tijdens het verloop daarvan daags tevoren te repeteren liefst met de ceremoniemeester. Meer dan één keer te oefenen zou nog beter zijn.

Bij de hoofdingang van de kerk wordt de bisschop opgewacht door de troondiakens, diaken en sub-diaken alsmede acolythen en misdienaars.

Bij het binnenschrijden van de kerk is de bisschop gekleed in de cappa magna. tijdens de intocht wordt het lied “Ecce sacerdos magnum” gezongen.

De bisschop kleedt zich aan het altaar voor de H. Mis en blijft op zijn troon/falditorium tot aan het Offertorium. Is de bisschop gezeten, dan spreidt een van zijn assistenten het gremiale over zijn knieën uit.

De bisschop leest uit de Canon episcopalis in plaats van vanaf de canonborden.

Er staan zeven kandelaars op het altaar.

Gedurende bepaalde gedeelten van de H. Mis draagt de bisschop mijter en staf.

Met Pasen en met Pinksteren mag de bisschop de pauselijke zegen geven.

Overige plechtigheden

Plechtigheden volgens de oude Romeinse of Tridentijnse ritus bij andere gelegenheden, zoals bijvoorbeeld de Goede Week, zijn zeer omvangrijk en dienen derhalve op maandag, dinsdag en woensdag in de goede Week te worden geoefend. Het zou in dit basis-boekje te ver voeren hier uitvoerig aandacht aan te besteden. Zie daarvoor het boekje “Plechtigheden van de Goede Week”.

Bronnen

Boeken.

- Koenders Ord. Carm., A.J. [1914],
- Handboek der Liturgie, L.C.G.Malmberg, Nijmegen.
- Lefebvre O.S.B., Dom Gaspar [1998],
- Om de Heilige Mis te verstaan, Handboek voor Liturgie, Hoogere Leergang, Herdruk.
- N.N. [1952] Missaal voor zondagen en feesten, Het Spectrum, Utrecht.
- N.N.[1943] De Godslamp, Liturgisch Gebedenboek voor Kerk en Huisgezin, Urbi et Orbi, Amsterdam.
- Bouman, C.A. [1957], Missale Romanum, Het Spectrum, Utrecht.
- Durand, Abbé [1896], Catholic Ceremonies, Benzinger Bros., New York.
- Gemert, P.v. & Groesen O.F.M. Cap., H.v. [1949], Rubrieken van Missaal en Brevier, J.J. Romen & Zn., Roermond.
- Heydt, A.M. [1955], Catholica, Pax, Den Haag.
- Nieuwbarn O.P., M.C. [1910], Church Symbolism, Sands, London.

Artikelen.

- Beekman, A. [1955]
- Wierook in de liturgie, uit: De Katholieke Encyclopaedie, Deel 24, Tweede Druk, N.V. Uitg. Mij. Joost van den Vondel, Amsterdam.
- Kol, A.v. [1949],
- Acoliet, uit: De Katholieke Encyclopaedie, Deel 1, Tweede Druk, N.V. Uitg. Mij. Joost van den Vondel, Amsterdam.

